

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

План лекції

1. **Поняття про організаційні форми навчання.**
2. **З історії розвитку організаційних форм навчання**
3. **Виникнення і розвиток класно-урочної системи навчання**
4. **Урок – основна форма класно-урочної системи навчання**

Майстерність вчителя, його творчість проявляється саме у виборі **форм** організації навчання.

Правильний вибір і володіння формами вчителем дає йому можливість забезпечити **доступність** навчання і **розвиток** в учнів пізнавальних інтересів.

Форма навчання

цілеспрямована **організація** спілкування у процесі **взаємодії** вчителя і учнів, що характеризується:

- кількістю учнів,
- розподілом навчально-організаційних функцій,
- часовим і просторовим режимом навчальної діяльності,
- а також порядком її здійснення (відбором і послідовністю ланок навчальної роботи).

Форма організації навчання - це спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним **розпорядком**; **зовнішнє вираження** узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у визначеному **порядку** і в певному **режимі**.

Форми організації навчання входять до **операційно-діяльнісного компоненту** процесу навчання.

Осо
бли
вос
ті
орґ
аніз
аці
йни
х
фор
м
нав
чан
ня:

- певний зовнішній вияв функцій учителя і учнів відповідно до розпорядку (фронтальне опитування, групове або індивідуальне виконання завдання та ін.);
- діяльність учителя і учнів здійснюється в певних часових формах (урок може тривати 45 чи 30 хв);
- склад учнів може бути постійним (клас на уроці) або змінним (групова робота за диференціального навчання або при виконанні роботи лабораторних робіт);
- існує певний порядок спілкування вчителя з учнями (на уроці безпосередньо вчитель, на екскурсії – екскурсовод і т.д.).

Філософська наука під **формою**
(від "forma")

розуміє спосіб **існування** і
вираження змісту, а також
внутрішню **організацію** змісту.

Суттєві ознаки поняття „організаційна форма”

- характер спілкування;
- кількісний та якісний склад учнів;
- розподіл навчально-організаційних функцій (*хто що повинен робити?*);
- відбір і послідовність ланок навчальної роботи (*коли робити?*);
- режим – часовий і просторовий (*час, місце, тривалість*).

Найдавніші і найрозповсюдженіші були *індивідуальні, індивідуально-групові і масові* форми організації навчання.

У наш час провідною формою стала *індивідуальна*, “оскільки пріоритетами державної політики в розвитку освіти є *особистісна* орієнтація освіти”.

За **феодалного** ладу розвиток виробництва і підвищення ролі духовного життя в суспільстві сприяли виникненню форм **масового** навчання дітей.

В історії педагогіки відомо багато форм організації навчально-виховного процесу.

Необхідно зазначити, що поняття **“урок”** у цій системі з'явилося порівняно пізно.

На ранніх етапах організації навчання перевага надавалась **індивідуальній формі** роботи з учнями.

Школа давнього світу

(найстаріша
форма) – це
форма
індивідуаль
ного

навчання.

Учитель
спілкується
з учнем
“сам на сам”
у будинку
вчителя або
учня.

Індивідуальна форма навчання

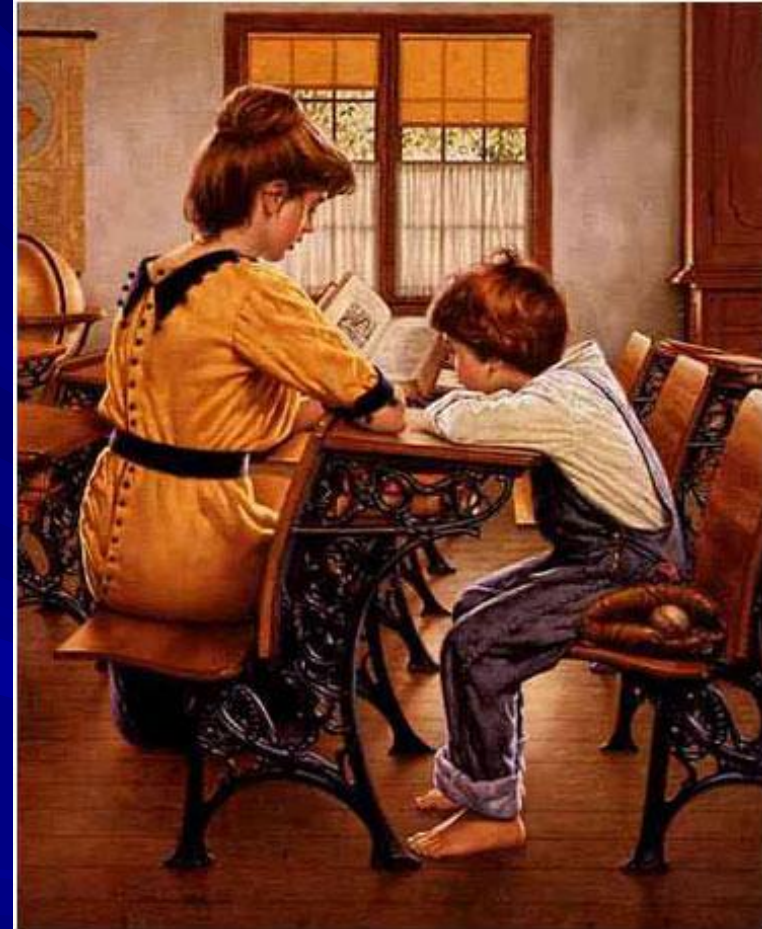
Суть індивідуального навчання полягає в тому, що учень виконує завдання індивідуально, але за допомогою вчителя (вивчення підручника).

Переваги:

- Забезпечує можливість для **індивідуалізації змісту** і **темпу** навчання;
- Дозволяє враховувати особливості **розвитку** дитини;
- Здійснення систематичного **контролю** за ходом і результатами навчання.

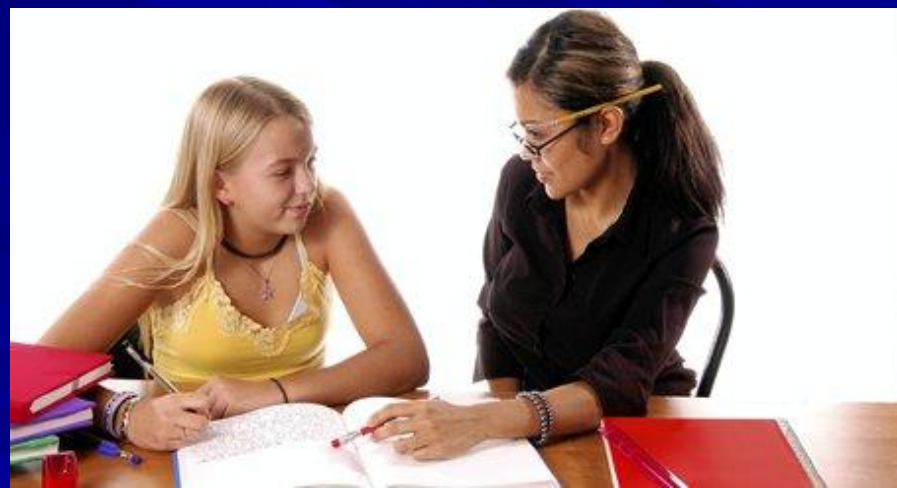
Недоліки:

- **Невигідна** з економічного погляду (дуже затратна);
- **Обмежує** можливості учня взаємодіяти з ровесниками.

Індивідуальна форма навчання проіснувала до **XVIII ст.**, а в деяких країнах і до **XIX ст.**

Сучасна форма
індивідуального навчання -
репетиторство і консультування.

У середньовічних школах
домінувала *індивідуально-*
групова система навчання:

в одній групі збирали **учнів з**
різним рівнем підготовки,
заняття проводили без
усталеного **розкладу,**
дітей приймали до школи
впродовж **року.**

Індивідуально-групова форма XVI ст.

Переваги:

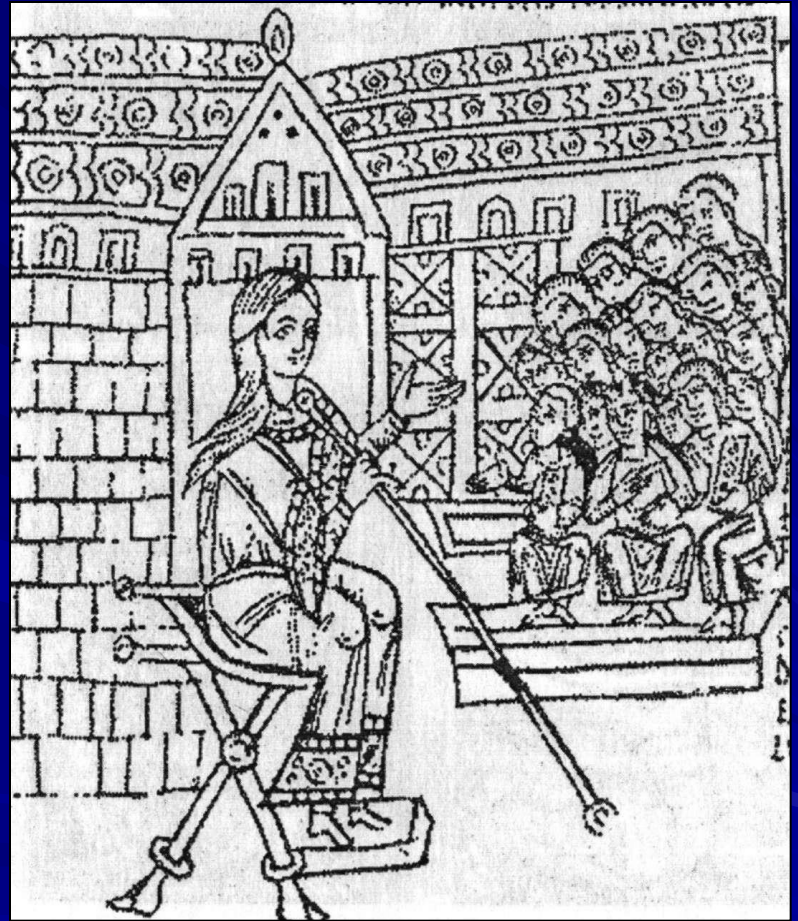
- Вчитель працює з **групою різновікових** дітей;
- Вчитель проводить навчальну роботу з **кожним учнем окремо**, у цей час інші учні самостійно працюють над власними завданнями, що дозволяє учням приходити до школи в будь-яку пору року.

Недоліки:

- Учні одержують лише **найпростіші навички** читання, письма і рахунку;
- Переважна **більшість дітей** залишаються неохопленими навчанням.

Групова форма навчання

Одним із ініціаторів запровадження вважається **Джон Сіл** – ректор приватної школи у голландському м. **Цволле**, де у **1374 р.** організував навчання **рідною мовою**, ввів **поділ** учнів на **класи** та **порядок переведення** їх у наступний клас.

Одним із перших запровадив **групову форму** навчання німецький педагог **Йоганнес Штурм** у своїй гімназії в **Страсбурзі** у **1538 р.**

Класична гімназія Й. Штурма мала **10 класів**: **9** основних і **1** підготовчий. Для кожного класу – окремо розроблена **програма**.

Наприкінці навчального року – **перевідний екзамен**. У кожному класі – **окремий викладач**.

Перша гімназія в **Страсбурзі** (1538 р.).
В основу системи гімназійного навчання
було покладене вивчення **грецької** та
латинської мов, античної літератури.

Групова форма навчання

Переваги:

- Простота керівництва;
- Чітка організаційна структура;
- Систематичний характер навчання;
- Можливість взаємодії учнів між собою та учителем.

Недоліки:

- Орієнтація на “ середнього учня ”;
- Часта зміна в розкладі навчальних предметів;
- Низький ступінь самостійності;
- Переважають вербальні методи навчання;
- Суб'єктивність оцінки результатів навчання.

Белл-ланкастерська система (1798р.)

У XVIII ст. у Західній Європі, Америці робилися спроби відмовитися від класно-урочної системи, стала розвиватися белл-ланкастерська система навчання.

Андре Белл (англійський священник-місіонер) і

Джозеф Ланкастер (англійський педагог)

Одночасно застосували цю систему в **Англиї** та **Індії, США, Франції, Бельгії** як дешевий і швидкий спосіб розповсюдження грамоти.

Мета

– збільшити кількість учнів, яких навчає один учитель.

Дж. Ланкастер
(1778-1838)

Сутність

– старші учні (монітори) під керівництвом учителя вивчали матеріал самостійно, а потім, отримавши необхідні інструкції, навчали своїх молодших товаришів. Таким чином, один учитель за допомогою учнів-посередників навчав до 300 дітей різного віку.

Недоліки:

недоліки в організації не забезпечували необхідного рівня підготовки учнів.

У школах взаємного навчання вчили читання релігійних книг, листу і рахунку.

Класів і вчителів у сучасному розумінні слова не було - так само, як і підручників.

Проти Белл-ланкастерської системи виступали **Й.Г. Песталоцці** та його послідовники. Їх головним аргументом було те, що при даній системі навчання учні не набували **систематичних знань**.

Батавська система

1898 р. в м. Батавія у півн.- зах. штаті Нью-Йорку

Особливої актуальності набуває у
кінці XIX – на поч. XX ст.

Була заснована у США і пропонувала
розподіляти заняття на *дві частини*.

Перша – проведення звичайних
уроків, на яких учитель працює з усім
класом.

Друга – індивідуальні заняття з
відстаючими учнями.

Мангеймська система кін. ХІХ - поч. ХХ ст. у Європі засновник Йозеф Зіккенгер (1858-1930)

Створення **4-ох класів** на основі здібностей учнів:

- Основні класи для дітей, які мають **середні** здібності;
- Класи для учнів **малоздібних**;
- Допоміжні класи – для **розумово відсталих** дітей;
- Класи “перехідні” – для **найздібніших** учнів.

Передбачалось, що учні із слабших класів згодом зможуть переходити до класів вищого рівня. Але таке не відбувалось, бо система підготовки, що існувала, не давала змогу слабким учням досягти високого рівня знань.

Дальтон-планівська форма організації навчання

Уперше була застосована у 1905 р. вчителькою **Еллен Паркхерст** в американському місті **Дальтон** на принципі індивідуального навчання.

Згідно з нею **скасовувалися уроки**; навчальні класи ставали предметними «лабораторіями», кожен **учень працював самостійно**, виконував тижневі чи місячні завдання («підряди») відповідно до своїх індивідуальних можливостей, а **вчителі були консультантами й контролерами**.

Переваги:

Дозволяв пристосувати темп навчання до реальних можливостей учнів;
Привчав їх до самотійності;
Розвивав ініціативу.

Недоліки:

Призводить до зниження рівня підготовки учнів;
Зменшення відповідальності за результати своєї діяльності.

План Трампа

50-ті роки ХХ ст., США, Ллойд Трамп

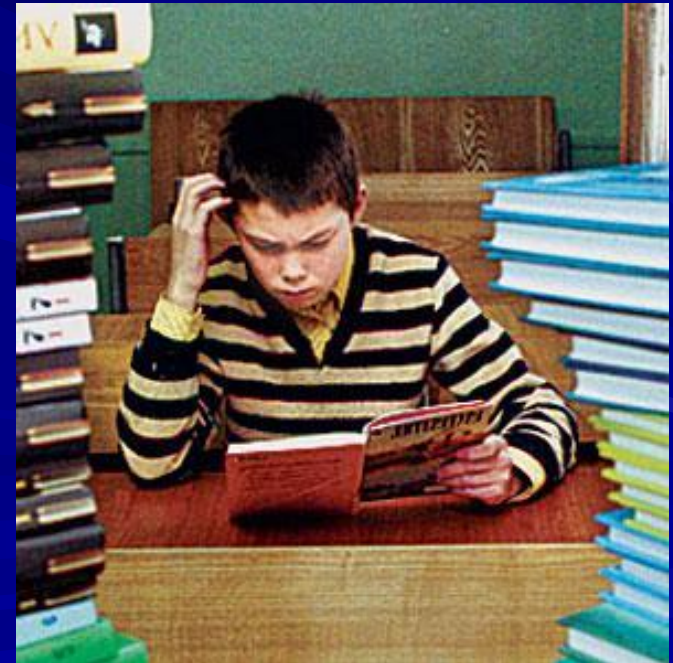
Поєднання **3-ох форм** навчальної взаємодії
учителя з учнями:

- Лекційні заняття для **великих груп 100-150 учнів**, читаються висококваліфікованими професорами.
- Робота з **групами** учнів від **10 до 15 осіб** – обговорення матеріалу лекції, доповнення матеріалу на чолі з рядовим вчителем або кращим учнем групи.
- **Індивідуальна** робота – реалізовується частково за обов'язковими завданнями вчителя, частково за вибором учня.

У другій половині 20-х років у дещо **зміненому вигляді** **дальтон-план** намагалися перенести до радянської школи. **Основні його ідеї** було втілено в лабораторно-бригадній організації навчання, за якої **замість класів створювали «лабораторії»**, учнів поділяли на невеликі групи-бригади (по 5—7 осіб), вчилися у цих групах **за спеціальними підручниками** («робочими книгами»), виконували складені вчителем денні, тижневі, місячні «робочі завдання» з кожного навчального предмета.

Ця система **не виправдала себе** через те, що **знижувала керівну роль учителя**, не забезпечувала опанування систематичними й міцними знаннями, породжувала **безвідповідальне ставлення** до навчання.

Проте окремі її елементи заслуговують на увагу й сьогодні: **самостійна робота з підручником, опрацювання довідкової та допоміжної літератури, виконання групових завдань на лабораторних і практичних заняттях тощо.**

Я.А. Коменський
детально вивчив досвід
навчання з **урочної**
системи,
а також дав теоретичне
обґрунтування **класно-**
урочної системи шкільного
навчання і сформулював її
основоположні **принципи**.

Тому в історії
педагогічної думки **Ян Амос**
Коменський вважається
творцем **класно-урочної**
системи навчання.

Я.А. Коменський гостро критикував існуючу в той час **індивідуальну** форму навчання в школі.

Він вважав катастрофічним для дітей становище, коли навчання в школі продовжувалося **“ із сходу сонця і до заходу”**.

В роботі **“ Закони добре організованої школи”** він визначив основні **правила** організації навчання, які не втратили свого значення до нашого часу.

Класно-урочна система навчання

Доцільність класно-урочної системи навчання та шляхи її впровадження **обґрунтував** у XVII ст. Я.-А. Коменський в своїй праці “**Велика дидактика**”.

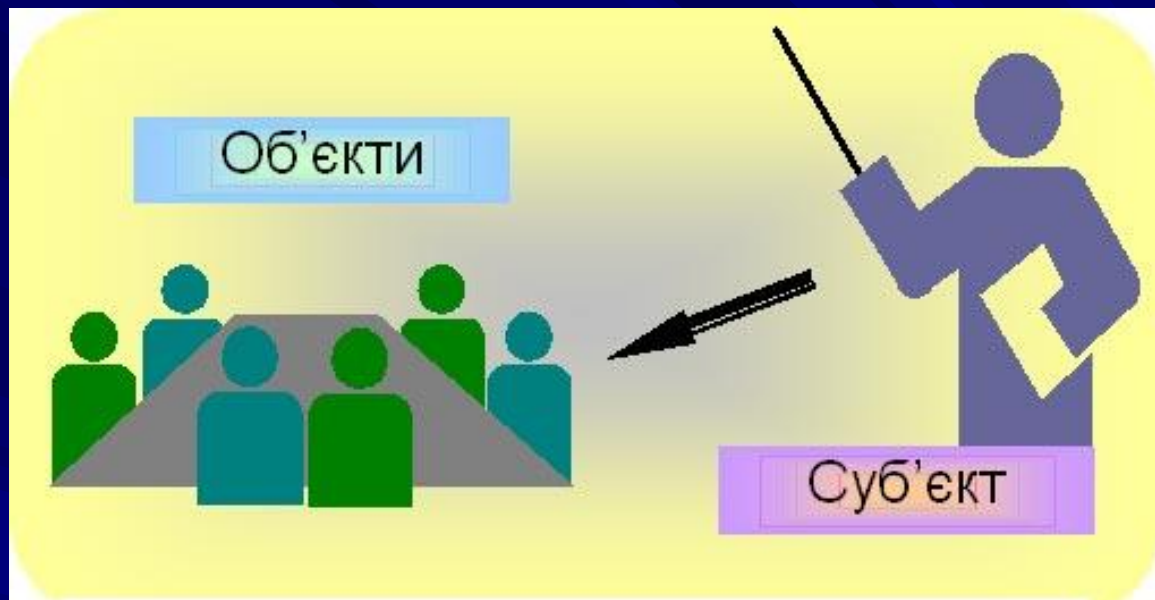
Ця система давала можливість учителеві **водночас** навчати **багатьох** учнів.

Вона передбачала комплектування навчальних **груп** (класів) дітьми **одного віку** і з **однаковою підготовкою** та навчання їх за однією **програмою**.

Класно-урочна система навчання

- Елементи класно-урочної системи виникли у *братських школах Білорусії та України (XVI ст.)*.
- Учитель працював фронтально з усім класом за певним розкладом.
- На заняттях використовувалися різні *методи: пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання*.
- Учніям давали *домашнє завдання*, виконання якого перевірялося під час занять, що мали назву «уроки».
- Почали використовувати такі поняття, як: *навчальний рік, навчальний день, урок, перерва, чверть, канікули*.

Класно-урочна система навчання

Класно-урочна система навчання

дає змогу
використовувати
фронтальні форми
роботи з усім класом

передбачає засвоєння
нового матеріалу в
невеликих обсягах,
планомірно і послідовно,
з чергуванням різних
видів розумової та
фізичної діяльності

Переваги

забезпечує єдність
системи навчання в
масштабі всієї країни,
що полегшує складання
програм з навчальних
предметів

її використання
полегшує виховання
в учнів почуття
колективізму

Класно-урочна система навчання

орієнтована у
процесі
навчання на
середнього
учня

допускає
необхідність
залишати учнів
на **повторний**
курс, якщо вони
не засвоїли один
чи два предмети

Недоліки

не дає
можливості на
індивідуальний
підхід до учнів

не дає учням
можливості
достроково
освоїти
програму

Класно-урочна система навчання

О

- навчальний рік починається **1 вересня** і закінчується не пізніше **1 липня** наступного року;

З

- тривалість навчального року не може бути меншою **175 робочих днів** у загальноосвітньому навчальному закладі I ступеня (1–3 класи) та **190 робочих днів** – II–III ступенів (5–11 класи);

Н

а

- навчальний рік поділяється на **чверті, півріччя, семестри, триместри**, між якими є **канікули** різної тривалості;

К

И

- тривалість канікул протягом навчального року не може бути меншою **30 календарних днів**;

Отже, **успішність** та **ефективність** роботи вчителя

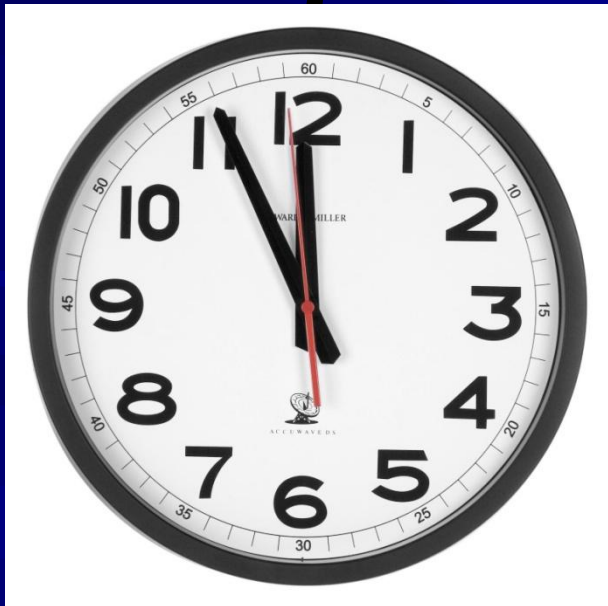
залежить від того, наскільки він **свідомо розуміє** особливості кожної **форми** організації навчання і оволодіє ними.

Основна форма організації навчання – **УРОК** (45 хвилин)

Урок — логічно закінчена, цілісна, обмежена в часі частина навчально-виховного процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя з постійним складом учнів.

Тривалість уроків

1 КЛАС – 35 ХВИЛИН

2 КЛАС – 40 ХВИЛИН

5 – 11 КЛАСИ – 45 ХВИЛИН

Уроки за способом проведення

урок-практичне заняття

урок-лекція

урок-бесіда

кіноурок

урок-екскурсія

урок самостійної роботи учнів у класі

урок лабораторної роботи

Уроки за загальнопедагогічною метою організації

→ удосконалення знань, умінь і навичок

→ контролю та корекції знань, умінь і навичок

→ урок вивчення нового матеріалу

Залежно від дидактичної мети

спеціалізований урок (переважає одна мета)

комбінований (дві або більше різнозначні мети)

Взаємозв'язок типу і структури уроку

Тип уроку визначає особливості його структури (*наявність, послідовність і взаємозв'язок елементів*). Одні уроки охоплюють *усі* елементи структури, інші — тільки *деякі*.

З урахуванням цього урок такого типу містить **елементи:**
перевірка домашнього завдання;
актуалізація та корекція опорних знань;
повідомлення учням теми, мети й завдання уроку.

→ урок засвоєння нових знань;

→ урок засвоєння умінь та навичок;

→ урок застосування знань, умінь та навичок;

→ урок контролю та корекції знань, умінь та навичок;

→ урок узагальнення та систематизації знань

Елементи уроку

- 1. Організаційна частина.**
- 2. Мотивація навчальної діяльності.**
- 3. Перевірка знань учнів.**
- 4. Стимулювання навчальної діяльності.**
- 5. Актуалізація опорних знань.**
- 6. Пояснення нового матеріалу.**
- 7. Діагностика засвоєння учнями знань.**
- 8. Закріплення нового матеріалу.**
- 9. Підсумки уроку.**
- 10. Повідомлення домашнього завдання.**

Елементи уроку

1. Організаційна частина

До неї належать привітання, перевірка підготовленості учнів до уроку, виявлення відсутніх, повідомлення плану роботи. Мета її — мобілізувати дітей до праці, активізувати їх увагу, створити робочу атмосферу на уроці.

2. Мотивація навчальної діяльності

Передбачає **формування** в учнів потреби вивчення конкретного навчального матеріалу.

Містить повідомлення **теми, мети та завдань** уроку.

Виникненню мотивів для навчання сприяє чітке усвідомлення його мети — кінцевого, запланованого результату спільної діяльності викладача й учнів.

3. Перевірка знань учнів

Перевірка письмового домашнього завдання, яку проводять різними **методами** контролю залежно від поставленої мети: **усна перевірка** (опитування), **вибіркова письмова перевірка** за допомогою карток-завдань.

4. Стимулювання навчальної діяльності

Необхідне для розвитку в учнів зацікавленості до вивчення нової теми.

Може здійснюватися за допомогою введення додаткової (вторинної) навчальної інформації, після чого буде викладатись основна, а також завдяки створенню викладачем проблемних, імітаційних або ігрових ситуацій.

5. Актуалізація опорних знань

Для забезпечення узгодження між **викладеною вчителем інформацією** та **сприйняттям, засвоєнням, осмисленням** її учнями.

Щоб пояснення було зрозумілим, учням необхідно нагадати попередній вивчений матеріал, на базі якого засвоюватимуться нові знання.

6. Пояснення нового матеріалу

Полягає не тільки у викладанні, а й у керуванні процесом засвоєння учнями нових знань.

Для успішного засвоєння учнями нових знань викладачеві необхідно подбати про їх **сприймання, розуміння, закріплення і застосування.**

Бажано щоб під час пояснення нового матеріалу між учнями і вчителем існував **зворотний зв'язок** для з'ясування незрозумілих моментів.

7. Діагностика правильності засвоєння учнями знань

Допомагає викладачеві, учням з'ясувати причину нерозуміння певного елемента змісту, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії.

Вона може бути здійснена за допомогою серії **оперативних короткочасних контрольних робіт** (письмових, графічних, практичних), **усних фронтальних опитувань.**

За допомогою **комп'ютерної техніки** діагностика може бути здійснена особливо оперативно.

Результати її відкривають для викладача чітку картину диференційованості учнів за рівнем засвоєння навчального матеріалу.

8. Закріплення нового матеріалу

Здійснюється за допомогою **вибіркового фронтального опитування** учнів або за допомогою невеликої **самостійної роботи**.

Для цього викладач повинен підібрати питання, завдання, які сприятимуть приєднанню нових знань до системи засвоєних раніше знань, умінь та навичок.

9. Підсумки уроку

Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої **мети, завдань** уроку.

Учитель аналізує, що нового дізнались учні на занятті, якими знаннями та вміннями оволоділи, яке значення мають ці знання для наступного вивчення предмета.

У підсумках уроку має бути відображено позитивні та негативні аспекти діяльності класу та окремих учнів, оцінено їх роботу.

10. Повідомлення домашнього завдання

Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, передбачає його запис на дошці, а учнями — в щоденник.

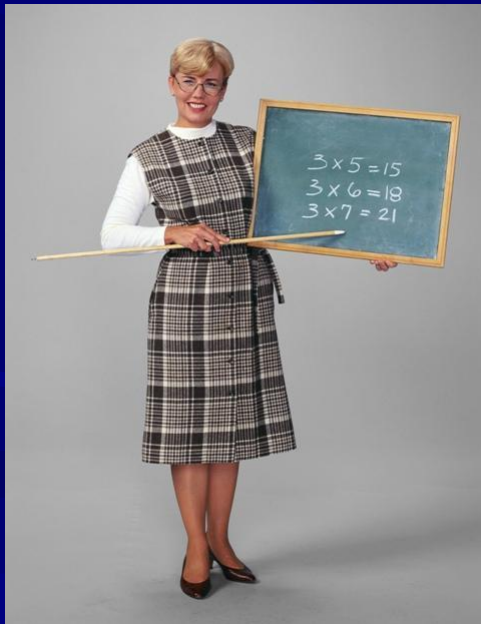
Успіх уроку значною мірою залежить від підготовки до нього вчителя

Підготовка складається з **двох етапів**

1. Попередій етап передбачає:

- - **вивчення** навчальної програми;
- - **усвідомлення** мети і завдань навчальної дисципліни;
- - **знайомство** вчителя з навчальними посібниками, педагогічної та методичної літератури;
- - **орієнтування** в змісті суміжних навчальних дисциплін;
- - **визначення** стилю викладання в класі інших вчителів;
- - **ознайомлення** з особливостями учнів.

Попередній етап включає в себе і тематичну і поурочну підготовку до навчання

Тематичне навчання

Плануючи роботу з конкретної теми вчитель має :

- ❖ визначити місце теми в системі курсу;
- ❖ продумати нові ідеї, поняття, вміння навички, які потрібно сформулювати;
- ❖ продумати які знання з вивчених раніше розділів програм слід використати для розуміння нового матеріалу;
- ❖ до яких питань вивчених раніше розділів програми слід використати, для розуміння нового матеріалу;
- ❖ повернутися до питань які були не зрозумілі раніше;
- ❖ внести роботи учнів до плану;
- ❖ пов'язати теорію з практикою;
- ❖ знати як встановити зв'язок з іншими предметами;
- ❖ визначити які нові знання вчитель повинен повідомити учням, а які дати на самостійне опрацювання окремим учням;
- ❖ які тренувальні вправи та творчі роботи запропонувати учням;
- ❖ вплинути на емоційне переживання школярів;
- ❖ завершити тему і домогтися, щоб всі учні повноцінно засвоїли матеріал.

Поурочне планування

- * ознайомитись не лише з підручниками, а й з навчальними діафільмами, прослухати звукові посібники.
- * звернути увагу на матеріальне забезпечення *практичних і лабораторних* занять.

Другий етап: **Безпосередній**

- Формування **мети** і **завдання** уроку
- * **освітня**
- * **розвиваюча**
- * **виховна**
- - Визначення **обсягу** і **змісту** навчального матеріалу
- - Вибір **форм** організації навчання
- - Вибір **методів** і **прийомів** навчання
- - **Наочно - технічне** оснащення уроку
- - Визначення **змісту** й **методики** виконання
- - Складання **плану** – **конспекту** уроку
- - Перевірка готовності **вчителя** до уроку
- - Перевірка готовності **учнів** до уроку

Основні вимоги до уроку

Організаційні вимоги

Дидактичні вимоги

Психологічні вимоги

Етичні вимоги

Санітарно-гігієнічні вимоги